

- Rzeszowskiego, 2001. – С. 38.
- 21 Сенека Луцій Анней. Моральні листи до Луцилія / Луцій Сенека. – К.: Основа, 1999. – С. 155.
- 22 Гусейнов А.А. Золоте правило моралі / А.А. Гусейнов. – М.: Молода Гвардія, 1982. – С. 75.
- 23 Попович М. Толерантність як ідеал європейської цивілізації / М. Попович // *Europejskie modele tolerancji*. – Rzeszow, 2001. – С. 13.
- 24 Гусейнов А.А. Золоте правило моралі. – С. 117.

SUMMARY

Inna Ivaniuk, Olena Dvoininova

UNDERSTANDING TOLERANCE: RELIGIOUS-PHILOSOPHICAL ANALYSIS

Main approaches to definition of tolerance phenomenon as inalienable component of world existence and stability in all spheres of social life are revealed in the article. Holy Scripture values emphasis as the mean of tolerance breeding.

Key words: tolerance, latitude, tolerant relations, Holy Scripture.

Оксана Шеремета,

кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства і філософії
Львівського ННВЦ Одеської національної академії зв'язку ім. О.С. Попова

РЕЛІГІЯ І ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ

Проаналізовано основні тенденції розвитку глобальних проблем сучасності та роль релігії у їх подоланні.

Ключові слова: глобалізація, релігія, сучасний світ, релігійні об'єднання, православ'я, католицизм, протестантизм.

Глобальні проблеми, які постали перед народами різних країн, виникли у різних сферах людської життєдіяльності. В одному випадку йдеться про ті чи інші сторони розвитку продуктивних сил, стан і якість довкілля, у другому – про кардинальні питання зовнішньої та внутрішньої політики, у третьому – про відносини людини і суспільства, суспільства і Церкви. Глобальні проблеми загострилися настільки, що без них неможливо нині скласти реалістичне уявлення про сучасні тенденції суспільного розвитку, про майбутнє людства.

Глобальні проблеми стосуються всього людства. Від того, які саме проблеми будуть визнані глобальними, якою мірою буде пізнана їхня природа, багато в чому залежить і вибір рішень, а отже, й доля багатьох народів і держав, майбутнє планети. Усе це зумовлює необхідність докладної характеристики глобальних проблем сучасності.

Головною метою цієї роботи є висвітлення ролі релігії в запобіганні проблем, що загрожують існуванню всього людства. Для того, щоб запобігти збільшенню кількості глобальних проблем, а також з'ясувати вірогідність ослаблення чи посилення їхньої гостроти, важливо вчасно оцінити ці проблеми.

Із сучасних авторів, які займалися дослідженням цих питань, назвемо К.Костюка, Є.Мартинюка, С.Франка, С.Вальцева та ін. Однак сучасній релігійній ситуації та ролі релігії в подоланні глобальних проблем сучасності належної уваги приділено не було.

Сучасний світ охоплений процесом глобалізації. Термін “глобалізація” (від лат. “globus” – куля) став поширеним у 80-ті рр. ХХ ст. у різних гуманітарних і соціальних науках. Учені моделюють глобалізаційні сценарії можливих відповідей релігії, Церков, конфесій на найактуальніші проблеми сучасності (СНІД, генна інженерія, клонування, розлучення, контрацепція, тероризм та ін.)¹.

Уперше в релігієзнавстві термін “глобалізація” був вжитий у книзі “Релігія в сучасному світі”, виданій у Єдинбурзі колективом авторів на чолі з відомим сучасним релігієзнавцем Ф.Уелінгом 1987 р. У цій книзі найважливішими (глобальними) подіями у той період релігійного життя були визнані: повернення євреїв на батьківщину, відродження буддистських та індуїстських традицій, завдяки здобуттю незалежності Індією та країнами Південно-Східної Азії, виникнення нових релігійних течій².

У сучасній літературі до цього переліку додається: навернення до релігії значної частини населення у посткомуністичних країнах, участь Церков у миротворчих рухах та у вирішенні глобальних проблем сучасності. Серед десяти найвідоміших конфліктів ХХ ст. називають: ісламський фундаменталізм, релігійні протиріччя в Ірландії, ісламську революцію в Ірані, війну на Близькому Сході, переслідування релігії в СРСР, китайську окупацію Тибету, релігійні війни в Африці, конфлікт між ісламістами та індуїстами, протистояння сербів і хорватів, теологію визволення.

Глобалізація охоплює ряд аспектів: релігійний, культурно-ідеологічний, політичний, економічний, інформаційний, етнічний. Серед сучасних тенденцій релігійного глобалізаційного процесу виділяють:

1) інтенсивне повернення релігії в публічну політику в усіх частинах світу як основи глобальних конфліктів;

2) віддалення релігії від історичної традиції, транснаціональність і транснетичність;

3) утворення феномена “мережева релігія”, за аналогією із “мережевици” моделями в економіці та громадянському суспільстві (протестантські церкви, буддистські та індуїстські організації);

4) уніфікація та стандартизація моделей культури³.

Релігія постає як невід’ємний елемент соціального життя, виступаючи одним із найважливіших факторів виникнення і становлення соціальних відносин. У наш час, зважаючи на необхідність вирішення глобальних проблем, релігія відіграє важливу, але далеко не однозначну роль у політиці, бізнесі, культурі. Зокрема, всі ми є свідками “конфлікту цивілізацій і культур”, зіткнення релігійних і світських принципів у Нігерії, Алжирі, Єгипті, Афганістані, країнах Центральної Азії, на Філіппінах та ін. Релігія може бути світоглядною осно-

вою, здатною об'єднати суспільство. Як і соціальні доктрини, концепції вчення католицизму, православ'я, ісламу, протестантизму, іудаїзму розглядають широкі коло актуальних для суспільства проблем: релігія і нація, релігійна етика і право, релігія і політика, права людини, власність, війна і мир, смертна кара, участь у виборах і референдумах, злочинність, покарання, питання сімейного життя, клонування людини, проблеми глобалізації й секуляризації та ряд ін.⁴

Релігія вимушена реагувати на виклики, які ставить перед нею суспільство. Скажімо, серед рекомендацій для папи римського в глобалізаційну епоху артикуються такі завдання: здійснення децентралізації Церкви і реформи папської влади, забезпечення достатньою кількістю священиків, ведення діалогу з сучасним світом, подолання внутрішніх конфліктів у католицизмі, продовження міжрелігійного діалогу.

В Україні релігійними організаціями провадиться пошук нових напрямків соціального служіння, серед яких: соціальна реабілітація, запровадження інституту капеланів. Потреби людей у глобалізованому світі є закликом до створення нових форм благодійності, до появи солідарності з бідними людьми. У цьому контексті варто згадати хоча б діяльність релігійної місії Римо-католицької церкви "Карітас-Спес" у реалізації проектів "Реабілітація й оздоровлення дітей", "Центр ресоціалізації ВІЛ-інфікованої молоді", "Допомога біженцям в Україні", "Індивідуальна допомога", "Будинки для дітей-сиріт", "Благодійні їдальні" тощо⁵.

Крім того, релігійні об'єднання беруть активну участь у антивоєнній діяльності. Так, у 1949–1950 рр. представники релігійних кіл залучилися до перших масових миротворчих заходів. У наступні роки миротворчу діяльність продовжували такі міжнародні релігійні організації, як Всесвітня рада Церков, Християнська мирна конференція, Берлінська конференція католиків європейських країн, Азіатська мирна конференція, Рух буддистів Азії за мир. Нещодавно Міжнародний інститут "Жак Марітен" і Ватиканський фонд "Мондо Уніто" організував серію зустрічей у Римі для обговорення нового світового устрою на початку XXI ст. Констатується, що завдання суспільства полягає у підтримці та взаємодії сил миротворчого служіння, яке опирається на традиції мирного співіснування прихильників православ'я, католицизму, ісламу, іудаїзму, буддизму в одній системі⁶.

Глобальні проблеми сучасності значною мірою викликані й відсутністю справедливого розподілу наявних ресурсів для подолання голоду, хвороб, високої смертності. В енцикліці папи римського Бенедикта XVI "Бог є любов", присвяченій темі любові та милосердя, підкреслюється, що соціальна справедливість – "політичне завдання", яке належить до зони відповідальності держави, а не Церкви. Водночас Церква завжди готова брати участь у житті суспільства, адже внести свій вклад у справу соціальної справедливості через справи милосердя – обов'язок Церкви і кожного віруючого. Навіть у найсправедливіших і процвітаючих суспільствах завжди будуть необхідні милосердя і благодійність, – наголошує понтифік⁷.

І якщо найбільшим викликом II половини XX ст. було змагання між плановою та ринковою економікою, то в цьому сторіччі необхідно зрозуміти, як змінюються релігії та культури, як слід нарощувати соціальний та культур-

ний капітал, як перетворити руйнівний конфлікт між релігіями та культурами в їх здорове змагання, а далі – у співпрацю.

Актуальними залишаються і соціально-екологічні проблеми: зменшення лісів і збільшення пустель, інтенсифікація негативного впливу господарської та військової діяльності на довкілля, що призводить до надмірного його забруднення та порушення біологічного розмаїття, збереження загрози воєн, ускладнення управління глобалізованим світовим господарським комплексом, загострення протиріч і конкуренції між транснаціональними корпораціями (ТНК) тощо⁸.

Епідемія ВІЛ/СНІДу також заторкнула всі сторони людського життя. ВІЛ-інфікованих у світі є 5 мільйонів, від СНІДу померло 3,1 млн. людей, лідери у поширенні ВІЛ/СНІДу – країни Африки, Карибського басейну, Східна Європа та Середня Азія. З метою координації церковних соціальних програм, спрямованих на допомогу наркозалежним та ВІЛ-інфікованим, у 2003 р. за сприянням Української православної церкви утворена церковна мережа “Анти-СНІД”⁹.

У соціальних концепціях православ'я, католицизму, протестантизму, іудаїзму докладно розглядаються цивілізаційні, технологічні, моральні аспекти екологічних проблем. На сучасному теоретичному рівні аналізуються проблеми біологічної етики, причому не тільки традиційні – питання психотерапії, алкоголізму, наркоманії, абортів, але й ті, які виникли відносно недавно: клонування людини, стерилізація, евтаназія, генетичне тестування, допологова діагностика, трансплантологія і т. п. Так, у ряді країн, у т. ч. і в Україні, заборонено клонування людини. Помічається навіть поширення клонофобії – масового страху перед можливим ризиком, пов'язаним із застосуванням таких біотехнологій. З 1997 р. активно заявляє про себе уфологічна група раелітів, утворена Клодом Ворійоном, у якій, за їхніми відомостями, понад 55 тисяч членів із 84 країн. Згідно з деклараціями її духовних лідерів, людство створили інопланетяни шляхом клонування, тому саме завдяки цьому методу людство має прийти до безсмертя, вилікувати захворювання і поліпшити людську расу (евгеністичний і антидемократичний характер цієї теорії очевидний). Раеліти прагнуть поставити на потік репродуктивне клонування людини, з метою створення немовлят-клонів для забезпечених батьків, що втратили своїх дітей, або для гомосексуальних пар. У 2002 р. Бріджит Буасельє, котра є керівником компанії “Клонейд”, близької до секти, повідомила, що на світ з'явився перший клон – дівчинка, на ім'я Єва, хоча переконливих доказів її існування (як і приблизно ще десяти клонованих дітей, за твердженням раелітів) науковій громадськості надано не було¹⁰.

Проблеми інформаційної діяльності також є сферою впливу сучасного релігійного життя. Сучасна цивілізація ставить перед релігією безліч нових запитань, і від того, наскільки ефективно релігія зможе використовувати ЗМІ, буде залежати, чи почує суспільство відповіді на ці запитання. Інформаційний простір становить інтерес для релігії у двох вимірах: як зона місіонерської діяльності і як зона внутрішньоцерковної комунікації. Проте ЗМІ далеко не завжди пропагують соціально конструктивну діяльність: так, у січні 2004 р. папа римський Іван Павло II виступив з критикою на їхню адресу, стверджуючи, що саме ЗМІ дають позитивну оцінку таким згубним, на його погляд, явищам у суспільстві, як позашлюбні зв'язки, контрацепція, аборти і гомосексуалізм.

Понтифік також відзначив і позитивні сторони технічної революції: завдяки прогресу стало можливим транслювати послання до пастви, створити сайт Ватикану і посилати SMS власникам мобільних телефонів¹¹.

Глобалізація в інформаційній сфері породила явище “інформаційно-технологічного неоколоніалізму”, який виявляє себе в різних формах: у формуванні нової віртуальної реальності й у можливості глобального маніпулювання людською свідомістю через маніпуляції з інформаційними даними. Глобальні інформаційні агентства (CNN, BBC, REUTER, FRANCE PRESS), що пропонують трансляцію з місця події, поширилися й утвердилися протягом останніх двох десятиліть. Розвиток нових інформаційних технологій, створення комунікаційних мереж переважно сприймаються як позитив, як нова технологічна революція, яка приведе людство до нового щасливого тисячоліття. Однак хакерські атаки, все більш небезпечні комп'ютерні віруси стають загрозою безпеки в усьому світі, зростає залежність людей від “штучного інтелекту”. Комп'ютеризація, з урахуванням її впливу на людину, потребує відповідного законодавчого, правового, інституційного, організаційного забезпечення як особлива, специфічна сфера діяльності людини¹².

В умовах глобалізаційного процесу сучасності змінюється тип міжрелігійних відносин: характерне для минулого міжконфесійне суперництво і протистояння сьогодні все більше змінюється на діалог між релігіями. Формується цілий спектр оцінок глобалізації релігійними діячами, крайні полюси якого – консерватори, фундаменталісти, традиціоналісти, з одного боку, і ліберали, модерністи, екуменісти, з іншого. Прихильники модернізму в релігії виступають за активний діалог і співпрацю релігії й науки, релігії та світської культури, релігійних і нерелігійних організацій у галузі вирішення глобальних проблем сучасної цивілізації – таке прагнення простежується у сфері різних конфесій: християнських, мусульманських, буддистських. У вже згаданій енцикліці “Бог є любов” папа римський Бенедикт XVI підкреслив значущість відновлення єдності Православної та Католицької церков і назвав таку єдність “найважливішим завданням свого понтифікату”¹³.

Католицька церква, таким чином, обґрунтовує модерністську позицію: вона розглядає глобалізацію як інструмент, який може сприяти досягненню процвітання всього людства. Вільний світовий ринок не гарантує суспільного блага. Для нього необхідне створення контрольних міжнародних інститутів, що з'являться тільки у разі узгоджених дій головних світових економічних сил і провідних країн. Людство здатен об'єднати лише екуменізм, тому що виклик, кинутий світові глобалізацією, реально подолати тільки спільними зусиллями християнських Церков, як і всіх світових релігій та людей доброї волі. Натомість традиціоналісти критикують модерністів за екуменічну, “угодовську” позицію: так, періодично докоряють екуменістам вселенський патріарх Варфоломій, архієпископ афінський Христовул і ряд інших.

Екуменічний рух спрямований на зближення християнського світу і базується на спільності релігійних та соціальних інтересів. Об'єднавчі завдання вирішуються не лише в рамках окремих релігій, а й у рамках міжнародних об'єднань: Християнської мирної конференції, Конференції європейських церков, Всесвітньої ради Церков (ВРЦ) та ін. Важливим наслідком глобалі-

зації у сфері релігійного життя є зростання ролі, авторитету й упливовості більш локальних релігійних організацій і форумів. Екуменічний рух прагне до подолання розбіжностей серед різних гілок християнства, хоча і не ставить мети створення однієї Церкви. У рамках ВРЦ активно розробляється програма боротьби з голодом, убогістю, несправедливістю, расизмом, ксенофобією¹⁴. Основними завданнями ВРЦ є досягнення єдності всіх християн, обговорення актуальних питань сучасності, пов'язаних із релігією, подолання існуючих розбіжностей, що послаблюють єдність.

Отже, потрібно підсумувати, що релігія живе, міцніє і в деяких ситуаціях стає все більш фундаменталістською – попри те, що такі наднаціональні інститути, як ООН і Європейський союз, сьогодні переживають кризу. Технології зв'язку не тільки зближують народи, а й призводять до ще більшого культурного розмежування. Незважаючи на високий рівень розвитку технічного устрою, який сьогодні характеризується електронною промисловістю, програмним забезпеченням, роботобудуванням, телекомунікаціями, інформаційними послугами, сучасній ситуації властиве поширення практики продукування змінених станів свідомості за допомогою наркотиків і галюциногенів, психотехнік, мають різне підґрунтя (американські й азіатські шаманські культури, духовні практики різних релігій і т. д.). Під впливом нових вірусів, катаклізмів, наркотиків неминуче формується інший світ, оскільки феномени генетичні та гендерні, психоделічні, віртуальні досить масштабні й глибокі і здатні позначитися на глобальному рівні, приводячи до глобальних наслідків¹⁵.

Розрив знання і цінностей, науки і моральності, користі і краси, доведений до крайніх форм, усвідомлюється як об'єктивна небезпека для культури людства, самого існування життя на нашій планеті, що, своєю чергою, стимулює і теоретичні, і практичні пошуки шляхів подолання цих розривів за допомогою діалогу. Компаративістські дослідження в царині релігієзнавства, інших гуманітарних і соціальних наук можуть допомогти створити умови для міжцерковних, міжконфесійних, міжрелігійних та міжкультурних діалогів. Необхідно не допустити зіткнення між носіями різних релігійних, культурних та етнічних ідентичностей, яке прийшло б на зміну ідеологічному протистоянню часів холодної війни. Очевидно, засуджувати глобалізацію марно й нерозумно, проте важливо максимально використовувати позитивні сторони процесу подолання бар'єрів між народами та культурами.

- 1 Релігієзнавство: навч. посібник / [П.К. Лобазов, А.Г. Баканурський, Є.І. Мартинюк, О.П. Пунченко та ін.]. – Одеса: ВМВ, 2008. – С. 428–429.
- 2 Релігія в сучасному світі: матеріали до курсу релігієзнавства / [за ред. Г. Зімоня; пер. з пол. Г. Теодорович]. – Львів: Свічадо, 2007. – С. 52.
- 3 Мартинюк Є.І. Екуменізм і проблеми міжконфесійних відносин в Україні / [за ред. А. Полозного, П. Яровицького, О. Сагана]. – К., 2001. – С. 26–36.
- 4 Стан світу 2000: Доповідь Інституту Всесвітнього Спостереження про прогрес до сталого суспільства / [Л. Браун та ін.; пер. з англ.; ВГО "Україна. Порядок денний на XXI століття" та Інститут сталого розвитку]. – К.: Інтелсфера, 2000. – С. 145–146.
- 5 Релігієзнавство. – С. 434–435.

- 6 Вальцев С.В. Закат человечества / С.В.Вальцев. – М.: Социально-политическая мысль, 2002. – С. 16.
- 7 Оpubлікована перша енцикліка Бенедикта XVI “Deus Caritas Est” [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://severnny-blagovest.org.news>.
- 8 Вальцев С.В. Закат человечества. – С. 39–42.
- 9 Костюк К. Світовий розвиток у християнській перспективі [Електрон. ресурс] / К.Костюк. – Режим доступу: www.archipelag.ru.
- 10 Стан світу 2000... – С. 101–102.
- 11 Десять найзначніших релігійних конфліктів ХХ ст. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://religion.ng.ru>.
- 12 Погляд Католицької церкви на глобалізацію. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://relig.philosophy.pu.ru>.
- 13 Там само.
- 14 Мартинюк Є.І. Екуменізм ... – С. 26–36.
- 15 Ильин И.А. Религиозный смысл философии / И. А. Ильин. – М., 1994. – С. 17.

SUMMARY

Oksana Sheremeta

RELIGION AND MODERN GLOBAL PROBLEMS

The article analyzes the main trends of global problems and the role of religion in addressing them.

Костянтин Недзельський,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук Херсонського державного університету

ІСТОРІОСОФІЯ УКРАЇНСЬКОГО РЕЛІГІЙНОГО СИНКРЕТИЗМУ

Піднімається питання про необхідність розробки концепції філософії вітчизняної історії, в якій релігія та церква розглядаються як глибинні рушійні сили історичного процесу. Звертається увага на особливості впливу українського релігійного синкретичного світогляду на історію України. Згідно з цим автор доводить, що релігійно-міфологічний та християнський типи світогляду мають різне функціональне значення в процесах етнічного збереження та національного самовизначення українського народу.

Ключові слова: історіософія, релігійний синкретизм, міфологічний світогляд, християнське віровчення, історія України, нація.

Вирішення важливих питань національного та державного життя в Україні конче потребує вироблення концепції філософії вітчизняної історії, яка